

Litterära spalten



En ny Joyce?

För fyra år sedan kom han från ingenstans, skotten Jeff Torrington, en då 57-årig diversearbetare, med en debutroman han hade filat på i drygt 30 år *Swing hammer swing!* och kammade hem ett synnerligen välförtjänt Whitbreadpris.

Den brittiska kritiken jublade över att ha funnit en "ny Joyce", och det inte helt utan fog. Torrington är inte någon allusionernas häxmästare men däremot en på samma gång skarpögad och kärleksfull skildrare av "det vanliga", av enkla människors enkla vardag och nöjen. Dessutom är han en gudabenådad ordvrängare, fångar fullständigt suveränt skit- och flysnackets slumrande litterära kvaliteter.

Swing hammer swing! är ett ironiskt men icke desto mindre uppriktigt och gripande hyllningskväde till en plats och en tid som inte längre finns: den sjabbiga men nog så vitala stadsdelen Gorbals i Glasgow i det sena 60-talet, alldeles innan de vilt svingande rivningsåtgärda fullständigt förvandlade trakten till en "post-slum-necropolis".

Tom Clay, bokens hjälte och berättare, en inpskad simulant och latkovr, kåtböck och pratkvärn är en oförglömlig bekantskap.

I dagarna har nu Jeff Torrington återkommit med en uppföljare, också den en mycket märklig och djupt originell bok. Formatet är mindre, men knappast ambitionerna. *The Devil's Carousel* (Secker & Warburg) är en högradigt samtida proletär- och kollektivroman som skildrar den kärva, monotona vardagen i en amerikanskägdd bilfabrik någonstans i Storbritannien. Varje kapitel fokuserar en individ i massan, lyfter fram hans ofta tragiska livsöde och hans ofta bisarra egenheter. En osentimental svartsyn balanseras av ett surrealistiskt uppskruvat groteskeri.

Den energi som går förlorad i och med den lösliga kompositionen återvinns med råge i den galghumoristiska svadan. "Hey, Spunky", ropar den ene till den andre när det nedläggningshot som konstant vilar över Centaurfabriken förefaller mer akut än vanligt, "are you going to the dance?" Vilken dans då, undrar Spunky, och får svaret: "The Redun-Dance".

Vardag

Och så tar man en bärsa till, och så snackar man litet skit till, och så går livet trots allt ändå vidare, som det på något konstigt sätt alltid gör, då och då förgyllt av vardagens enkla nöjen.

JAN SÖDERQVIST

Den konflikt som pågår i Turkiets östra kurdiska delar sedan 1984 handlar inte om kulturella rättigheter. Striden står inte mellan en härskande majoritet och en förtryckt minoritet, utan mellan två olika principer – den medborgerliga och den etniska – för nationell gemenskap.

Kurder är lovligt byte i Turkiet. Det påstod Expressens kulturredaktör i samband med avvisningen av Aselekurderna i vintras. I svensk, liksom europeisk kritik av missförhållanden i Turkiet finns det sällan något sinne för proportioner. I den Aselehysteri som grepp omkring sig i medierna, och som ännu en gång avslöjade svenska journalisters bristfälliga kunskaper och fördomar om förhållanden i Turkiet, fanns en omisskännlig underton av ett historiskt grundat, oreflekterat turkhat.

Debatt

Det var i debatten axiomatiskt att Turkiet är ett i det närmaste barbariskt land, och att den turkiska staten bekriagar det kurdiska folket. Att skicka tillbaka kurdiska invandrare till detta land var således detsamma som att döma dem till döden. Det var denna vanföreställning som i varje fall delvis förklarar den upphetsning och vrede som avvisningarna gav upphov till i den mediala och politiska eliten.

För många, inte minst i Sverige med våra stolta traditioner av tredjevärldenromantik och affektion för gerillorörelser, faller det sig naturligt att solidarisera sig med den kurdiska saken och ta ställning mot ett land som reflexmässigt uppfattas som förtryckande.

Övergrip

Den turkiska militären har obestridligen gjort sig skyldig till övergrepp på civila under det pågående kriget mot den separatistiska PKK-gerillan. Och kurderna förvägrades länge rätten att utveckla sin egen kulturella identitet. Men inget av detta gör det motiverat att beskriva Turkiet som ett helvete för kurder.

Under de senaste åren har tvärtom den turkiska hållningen i kurdfrågan genomgått en påtaglig liberalisering. Skolundervisning, liksom radio- och TV-sändningar på kurdiska är visserligen alltjämt förbjudna, men den nye premiärministern Mesut Yilmaz har signalerat att dessa sista rester av den tidigare förbudslagstiftningen kommer att avskaffas. Numera åtnjuter i själva verket kurderna relativt stor kulturell frihet; böcker och tidningar på kurdiska kan till exempel ges ut sedan förbudet mot det kurdiska språket upphävdes 1991.

Den konflikt som pågår i Turkiets östra kurdiska delar sedan 1984 och som hittills krävt närmare 20 000 liv handlar inte om



Turkiet – inget farligt land för kurder eller andra. Den turkiska militären har obestridligen gjort sig skyldig till övergrepp på civila under det pågående kriget mot den separatistiska PKK-gerillan. Men detta gör det inte motiverat att beskriva Turkiet som ett helvete för kurder, påpekar artikelförfattaren.

kulturella rättigheter som alltså antingen redan är tillerkända eller som är på väg att bli det. Striden står inte mellan en härskande majoritet och en förtryckt minoritet, utan mellan två olika principer – den medborgerliga och den etniska – för nationell gemenskap.

Det är därmed i grunden samma slags konflikt som ödelade Bosnien: de kurdiska separatisterna vill, i likhet med Radovan Karadzics serbiska nationalisterna, skilja människor åt och skapa etniskt "rena" politiska strukturer. Den statsbärande ideologin bygger däremot på medborgarskapsprincipen och är således etniskt blind.

När Mustafa Kemal (sedermera efternamnet Atatürk) utropade republiken Turkiet 1923 stod han inför utmaningen att skapa en nationalstat av Anatoliens etniska sammelsurium. I motsats till den etniska, ras- och blodsinriktade nationalism (med rötter i den tyska romantiken på 1800-talet) som växte sig stark över stora delar av Europa under samma epok inspirerades den kemalistiska, turkiska nationalismen av den medborgerliga nationalism som utvecklades i Frankrike efter revolutionen 1789.

Medborgarskap

Det var således inte etniciteten, "blodet", som var det centrala i den nya turkiska nationalismen utan medborgarskapet, det vill säga uppslutningen kring republiken och dess institutioner. Den är turk som kallar sig för turk, förklarade Atatürk. (Det är en hållning som kan jämföras med hur vi i dagens Sverige förhåller oss till så kallade andra generationens invandrare, som förvägras tillträde till svenskheten på grund av sin etniska bakgrund.)

Atatürks strävan att skapa en modern, sekulariserad stat med en stark centralmakt innebar dock att det snabbt uppstod en polarisering mellan Ankara och de feudala kurdiska stamhövdingar som ville slå vakt om sitt revir och den traditionella religiösa ordning som rått i det osmanska riket. De hårda metoder som regeringen tillgrepp för att etablera sin auktoritet gav upphov till ständigt nya uppror under 20- och 30-talet. I kampen mot centralmakten utmejslades

en allt starkare kurdisk identitet, med påföljd att kurderna kom att ses som ett allt större hot av regimen.

Medan folkgrupper som tjecker, tjetjener, laser och bosnier integrerades i den nya nationen – odramatiskt och utan att behöva göra avkall på sin särart – utsattes kurderna på grund av sitt motstånd för en hårdhänt assimileringspolitik.

De turkiska makthavarna var präglade av erfarenheterna från det osmanska rikets sönderfallstid, då de europeiska stormakterna utnyttjade minoriteterna inom landet för att utverka politiska eftergifter. Deras intolerans mot den kurdiska minoritetens särart var av samma slag som den som manifesterades i Sverige under samma period då tornedalsfinnarna förtrycktes kulturellt.

Mot bakgrund av den unga statens instabilitet hade det varit ett under om Turkiet visat prov på större demokratisk mognad än den ojämförligt mer stabila nationalstaten Sverige.

I gengäld har den kemalistiska definitionen av nationen som en medborgerlig gemenskap snarare än en blodsgemenskap, underlättat en social och politisk integration som ett etniskt hårt segregerat land som Sverige har all anledning att avundas. Kurder återfinns på alla samhällsplan, vilket vittnar om att någon diskriminering av medborgare av kurdiskt ursprung inte förekommit. Turkiet har haft presidenter, premiärministrar och generalstabschefer som varit av kurdiskt ursprung.

Integrerade

En majoritet av de uppskattningsvis 10–12 miljoner kurderna (siffran är mycket osäker inte minst på grund av den etniska uppblåsningen) lever i Turkiets västra, övervägande turkiska regioner. Bland dessa integrerade kurder finns det litet stöd för PKK:s och övriga kurd-nationalisters strävanden efter etnisk separation.

Vid parlamentsvalet i december 1995 fick "Folkets demokratiska parti" som i praktiken är PKK:s politiska gren blott lite drygt 4 procent av rösterna i hela landet. Detta ringa stöd är ett talande uttryck för att de flesta kurder inte upplever sig som förtryckta av den turkiska

regimen. Däremot fick partiet ett massivt stöd i landets östra, kurddominerade region. Den sociala och ekonomiska misär som där råder har varit en god grund för den kurdiska separatismen.

Självständighet

PKK:s mål är att bryta ut ett självständigt Kurdistan ur Turkiet medan andra, mer moderata kurdiska nationalisterna nöjer sig med att kräva långtgående självstyre för den kurdiska regionen i öster i kombination med maktindelning i resten av landet. Landet skulle med andra ord förvandlas till en turkisk federation, med etniskt separerade kommunala församlingar i städer som Istanbul där turkar och kurder lever blandat. Det är detta som avses när företrädare för PKK och närstående partier talar om att Turkiet måste gå med på en "politisk lösning" av den kurdiska frågan.

Men det är ingen "lösning" utan ett katastrofrecept. En sådan betoning och förstärkning av skillnaderna mellan medborgare av kurdiskt ursprung och resten av befolkningen skulle få förödande konsekvenser inte minst för kurder själva. Risken är uppenbar att turkarna i så fall kommer att kräva en egen, etniskt ren stat och rensa ut alla av kurdiskt ursprung från sin del av landet. Miljoner kurder som i dag lever gott i övervägande turkiska städer som Istanbul, Izmir och Ankara skulle se sig förpassade till sitt utfattiga Kurdistan i öster. Han kan redan konstatera att den etniska kurd-nationalismen skapat ett polariserat klimat som gynnar framväxten av en militant turkisk nationalism.

Det är endast genom att hålla fast vid den icke-etniska, sammanhållande kemalistiska ideologin samtidigt som man tillåter större kulturell pluralism – som Turkiet kan undgå att gå samma väg som det forna Jugoslavien. Det är en demokratisk kemalism, inte etnisk separation som är lösningen på kurdfrågan. De i väst som kräver att Turkiet skall gå med på en så kallad politisk lösning borde betänka att de därmed går den rasistiska nationalismens ärenden.

H MAGNUS KARAVELI